

DEMOKRATI, INKLUDERING OCH SAMMANHÅLLNING

Nordiska
ministerrådet

Nordiskt samarbete och översikt
över nationellt arbete med
demokratifrämjande
i skolorna i Norden

Innehåll

DIS-NÄTVERKET	3
NORGE	5
DANMARK	12
ISLAND	18
SVERIGE	22
FINLAND	28
FÄRÖARNA	31
GRÖNLAND	33
ÅLAND	35
Om den här publikationen	37

Den här publikationen finns även som en webbtillgänglig online-version:
<https://pub.norden.org/nord2024-002>

DIS-NÄTVERKET

De nordiska samarbetsministrarna (MR-SAM) initierade det tvärssektoriella programmet Demokrati, inkludering och säkerhet (DIS) år 2016. Nordiska ministerrådets önskan med DIS-programmet var att samla, utveckla och understödja förebyggande insatser när det gällde social marginalisering, extremism och religiös diskriminering. Bakgrunden till programmet var de våldsdåd och terrordåd som hade riktats mot de öppna nordiska samhällena under den tidsperioden.

DIS-programmet sattes igång som ett 3-årigt tvärssektoriellt initiativ (2016–2018). DIS-programmet under MR-SAM avslutades 2018. Delar av programmet har gått vidare dels under samarbetsprogrammet för integration av flyktingar och invandrare och dels genom DIS (demokrati, inkludering och sammanhållningskraft) -nätverket inom utbildningssektorn.

Målet med DIS-nätverket är att stärka utbildningssektorns förmåga att bemöta samhällsutmaningar och -konflikter med demokratiska medel. Utgångspunkten för nätverkets arbete ligger vid att främja gemensamma nordiska värdegrunder och utbildning för hållbar utveckling, i synnerhet genom initiativ som stärker demokratiskt medborgarskap, motarbetar rasistiska yttringar, diskriminering, marginalisering och gruppfiendliga och icke-demokratiska krafter i de nordiska länderna.

Nätverket har regelbundet haft ett erfarenhetsutbyte i ovannämnda teman på policynivå men även initierat ett antal konkreta samarbetsprojekt, så som en samnordisk lärarfortbildning "Teaching controversial issues" i samarbete med Europeiska Wergelandscenter i Norge 2017: [Teaching Controversial Issues in the Nordic Countries - The European Wergeland Centre \(theewc.org\)](https://www.theewc.org/) samt ett nordiskt pilotprojekt med Dembra-modellen i Norge (2019): [9cf7563cac03452e3582c5c367cde47786f47d5c.pdf \(sanity.io\)](https://sanity.io/9cf7563cac03452e3582c5c367cde47786f47d5c.pdf)

Under mandatperioden 2021–2024 har nätverket jobbat med följande underprojekt och frågeställningar:

- Erfarenhetsutbyte om användningen av Europarådets CDC (Competences for Democratic Culture)
- Samarbete mellan lärarutbildningar och skolor för demokratifostran (2022–2023)
- En konferens om yttrandefrihet och demokratiförståelse ur ett utbildningsperspektiv samt tillhörande material för lärare (2022)
<https://www.dembra.no/no/fagtekster-og-publikasjoner/publikasjoner/temanummer-ytringsfrihet-og-ytringsrom-i-skolen>
- Ungas dialog om delaktighet och möjlighet att stärka ungas inflytande under den nordiska ungdomsmånaden (2023)
<https://sv.nordicyouthmonth.com/home>
- En konferens om demokrati i utbildningen, bland annat utifrån perspektiven sammanhållning, tillit, framtidshopp och arbete mot antisemitism och andra former av rasism (2024)

Annat nordiskt samarbete och projekt med relevans för arbete med demokratikompetenser, delaktighet och hållbar utveckling inom utbildning:

- *Northern Lights on Civic and Citizenship Education* (2021)
<https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-66788-7>
- Islands ordförandeskapsprojekt *Uddannelse for alle* (2019–2022): Mapping Education for Sustainability
<https://www.norden.org/en/publication/mapping-education-sustainability-nordic-countries>
- Danmarks ordförandeskapsprojekt *Nordens Unge i Bæredygtige Fællesskaber* (2020–2022):
[Kompetencer til aktivt medborgerskab | emu danmarks læringsportal](#) som har resulterat i bl. a. följande publikationer:
[Analyse af forekomsten af kompetencer til aktivt medborgerskab i de nordiske landes skolelovgivninger og læreplaner for samfundsfag](#),
[Materialepakke om elevers medbestemmelse i undervisningen oversat til en række nordiske sprog](#).
- Sveriges ordförandeskapsprojekt NABO (2018–2022): *Nya vägar för demokratisk inkludering av unga och barn*:
[Nabo - policyprocesser med unga i Norden](#) (alla publikationer)
- Nordens välfärdscenter: *Nordiskt samarbete om barn och ungas möjlighet till deltagande och utveckling efter covid-19-pandemien* (projektet innefattar ett delprojekt om elevråden):
<https://nordicwelfare.org/projekt/nordiskt-samarbete-om-barn-och-ungas-mojligheter-till-deltagande-och-utveckling-efter-covid-19-pandemin/>

NORGE

Om demokrati- och människorättsfostran i läroplanen för grundskolan

Demokrati ingår i det norska läroplansverket på olika sätt. Demokrati omtalas i två ställen i *Overordnet del av læreplanverket – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Kapittel 1 *Opplæringens verdigrunnlag* beskriver demokrati och medverkan som viktiga värden den norska och samiska skolan bygger på. Här står det också att undervisningen ska stödja demokratiska värderingar och demokrati som samhällsform. Det står också att undervisningen ska ge eleverna en förståelse för demokratins spelregler och grundläggande demokratiska värden och ömsesidig respekt, tolerans, individens tro- och yttrandefrihet samt fria val. Skydd av minoriteter, urfolk och minoriteter tas upp också. I kapitlet sägs det att de demokratiska värden ska främjas genom aktiv deltagelse i hela utbildningsförloppet, samt att skolan ska vara ett ställe där barn och unga upplever demokrati i praktiken.

I kapitel 3 *Prinsipper for læring, utvikling og danning* beskrivs innehållet i det ämnesövergripande temat demokrati och medborgarskap. Skolan ska ge eleverna kunskap om demokratins förutsättningar, värden och spelregler, och göra dem klara till att delta i demokratiska processer. Undervisningen ska ge eleverna kunskaper och färdigheter för att möta utmaningar i tråd med demokratiska principer. De ska öva förmågan att tänka kritiskt, lära sig hantera åsiktsskillnader och respektera olika åsikter. Genom arbetet med temat ska eleverna lära sig varför demokratin inte kan tas för givet, och att det ska utvecklas och upprätthållas.

Demokrati och medborgarskap är i *Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020* och *Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 samisk* (LK20 og LK20 samisk) ett ämnesövergripande tema som ingår i många ämnen. De ämnesövergripande temana är inkluderade i ämnen, på ämnenas villkor, och temana ska bidra till att eleverna uppnår förståelse och ser på tvärs av ämnen. Eleverna utvecklar

kompetenser bundet till demokrati och medborgarskap (och andra ämnesövergripande teman) genom arbete med problemställningar från olika ämnen. Målen för vad eleverna ska lära sig inom temana uttrycks i kompetensmål för ämnen där det är relevant. I grundskolan är det ämnesövergripande temat demokrati och medborgarskap en del av de flesta ämnena, och därmed ingår demokrati i dessa läroplaner.

Handlingsplaner

Norge har länge haft och kommer troligen framöver ha en räckvidd med handlingsplaner på olika sakområden. De lyfter fram specifika satsningsområden för den sittande regeringen vid var tidpunkt. Det är nu beslutat att en ny handlingsplan mot antisemitism kommer att utarbetas under 2024 (Kommunal- och distriktsdepartementet). Arbetet med en ny handlingsplan mot radikaliseringspåkänningar påbörjas i slutet av 2023 och förväntas lanseras i början av 2025 (Arbets- och inkluderingsdepartementet/Justis- och beredskapsdepartementet). Regeringen arbetar också med en handlingsplan mot rasism och diskriminering (Arbets- och inkluderingsdepartementet), som förväntas lanseras vid slutet av 2023. Det har även tillkännagivits att en särskild handlingsplan mot hets mot samer kommer att utarbetas under 2024.

Aktörer och läromaterial

UDIR – Utdanningsdirektoratet

Utdanningsdirektoratet i Norge har ansvaret för utveckling av förskola, grundskola och gymnasial utbildning.

[Aktuelle ressurser – tverrfaglige temaer \(udir.no\)](https://www.udir.no/)

Skolval med resurser till demokratiupplärning

Skolval, skoldebatter och valtorget ska ge eleverna erfarenhet av att vara aktiva medborgare i en demokrati och ge dem en praktisk introduktion till demokratins grundlag. Skolvalet är en del av skolornas uppdrag för att främja demokrati och medborgarskap och uppfyller kompetensmål i läroplanen.

[Skolevalg \(udir.no\)](https://www.udir.no/skolvalg/)

Minstemme.no

"Min stemme" är en webbplats med læringsressurser från låg- och mellanstadiet upp till gymnasiet, med fokus på demokrati, medborgarskap och deltagande.

[Minstemme.no](https://www.minstemme.no/)

Nasjonal digital læringsarena

Temasida om demokrati och medborgarskap.

<https://ndla.no/subject:d1fe9d0a-a54d-49db-a4c2-fd5463a7c9e7/topic:077a5e01-6bb8-4c0b-b1d4-94b683d91803>

Ung.no

Ung.no är den offentliga sektorns informationskanal riktad mot unga. På webbplatsen kan man läsa om rättigheter, möjligheter och förpliktelser som en medborgare har i samhället. Där finns en temasida om demokrati och val.

<https://www.ung.no/>

NAFO – Nasjonalt center for flerkulturell opplæring

Nationellt centrum för mångkulturell utbildning (NAFO) är en del av fakultetet för utbildning och internationella studier vid OsloMet (Oslo Metropolitan University). NAFO bidrar till kompetensutveckling och kunskapsinsamling i frågor som berör flerspråkighet och mångkulturella aspekter på alla utbildningsnivåer.

[NAFO – Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring \(oslomet.no\)](https://www.nafosenter.no/)

Redd Barna

Redd Barna ordnar barnens val i Norge. Barnens val ger möjlighet att barnen får insikt i politiskt beslutsfattande och demokrati.

<https://www.reddbarna.no/>

Norges freds- og menneskerettighetssentre

Mänskliga rättigheter och tolerans har en stark ställning i Norge. Det pågår aktivt arbete för att främja fredsarbete och mellanmänsklig förståelse i Norge genom undervisning, forskning och förmedling. De ämnen som förvaltas är också i många sammanhang en viktig del av norsk utrikespolitik. Centren bidrar på var sitt sätt till att stärka yttrandefrihet och tolerans. Centren kompletterar varandra ämnesmässigt och utgör grund för en mångsidig, landsomfattande och övergripande politik med internationella samarbetsrelationer inom ett flertal områden.

Centren är organiserade som stiftelser och är självständiga. Detta är viktigt för att de ska kunna utföra sina funktioner och roller. Samtidigt erhåller de betydande statslig finansiering. Sex av centren ingår i den nationella Dembra-satsningen, samlat om Dembra: Falstadsenteret (Trøndelag), Raftostiftelsen (Bergen), Arkivet (Larvik); Nansen fredssenter (Lillehammer) og Narviksenteret (Narvik). Det sista i

raden, Det Europeiske Wergeland-senteret (EWC), samarbeider med Raftostiftelsen og Utøya AS om demokrativerkstaden på Utøya.

Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret)

Center for studier av Holocaust og livssynsminoriteter er ett forsknings-, dokumentations- og formidlingscenter med fokus på Holocaust og andre folkemord samt på minoriteters villkor i moderna samhällen. HL-centret rymmer en permanent utställning, tar emot elever och lärare, håller vetenskapliga seminarier och evenemang för allmänheten. Centret erbjuder kunskapsservice till allmänheten och det offentliga. HL-centret är koordinator för den nationella Dembrasatsningen.

<http://www.hlsenteret.no/undervisning/>

Stiftelsen Narviksenteret

Narviksenteret bildades genom en sammanslagning av Nordland Røde Kors Krigsmuseum (grundat 1964) och Nordnorsk Fredssenter (grundat 1990). Stiftelsen Narviksenteret ägnar sig åt formidling, dokumentation och forskning kring frågor relaterade till krig och konflikt. Utgångspunkten är det tyska angreppet på Narvik 1940, striderna i norra Norge och den efterföljande ockupationen. De engagerar sig även i frågor som inte direkt är kopplade till andra världskriget och har särskilt fokus på krigets regler (IHR) och mänskliga rättigheter.

<https://www.narviksenteret.no/>

Raftostiftelsen

Raftostiftelsen är en ideell organisation som arbetar för att främja mänskliga rättigheter. Stiftelsens syfte är i Thorolf Raftos anda att verka för mänskliga rättigheter, främst tankefrihet, politisk frihet och ekonomisk frihet. Arbetet ska bedrivas på humanistisk grund utan geografiska begränsningar för att främja människovärde. Raftostiftelsen ska dela ut Thorolf Raftos Minnespris (Raftoprisen). Raftostiftelsen är också koordinator för DEMBRA-skolor i regionen.

<https://www.rafto.no/>

Falstadsenteret

Falstadsenteret ligger i Ekne i Levanger kommun i Nord-Trøndelag och fungerar som museum, minnesplats och center för fred och mänskliga rättigheter. Centret är även koordinator för DEMBRA-skolor i regionen.

<http://falstadsenteret.no/>

Nansen Fredssenter - Nansen Center for Peace and Dialogue.

Centret blev etablerat år 2010 genom sammanslagningen av Nansen Dialog och Norsk Fredssenter. Det är en internationell samlingspunkt för dialogarbete med fokus på interetnisk dialog, konflikthantering, försoning, inkluderande samhälle och demokrati. Fredscentret har över 20 års erfarenhet av att utforska dialog som metod och genomföra projekt inom dialog och fredsarbete. Centret har bidragit till skapandet av flera Nansen-dialogcenter i länder på Balkan samt utveckling av andra aktiviteter och projekt i länder som Balkan, Afghanistan, Irak, Kenya, Ukraina och Norge. Nansen Fredssenter erbjuder undervisning och seminarier om Nansen-dialogmetoden, dialogfacilitering och försoningsarbete.

<http://www.peace.no/nb/>

Arkivet freds- og menneskerettighetscenter

Centret är både ett minnesmärke och ett framtidsinriktat forsknings- och förmedlingscenter med bred verksamhet. ARKIVET fred- och mänskliga rättigheters center är beläget på Vesterveien 4 strax utanför Kristiansand centrum, i det som under andra världskriget var Gestapos högkvarter på Sörlandet. Från 1942 till 1945 fungerade byggnaden som polisstation för den tyska säkerhetspolisen. Celler och tortyrkammare inreddes i vad som tidigare varit ett statsarkiv. Många utsattes för brutala förhör och tortyr. ARKIVET fred- och mänskliga rättigheters center har idag fyra centrala verksamhetsområden; forskning, förmedling, dokumentation och undervisning. Arkivets uppdrag är:

- Bevara den historiska byggnaden Arkivet och utveckla den som ett förmedlingsområde.
- Bidra till att Norge uppfyller sina åtaganden att undervisa barn och unga i demokrati och mänskliga rättigheter.
- Driva aktiv förmedlingsverksamhet som stöder uppbyggnaden av ett samhälle förankrat i öppenhet, demokrati, människovärde och mångfald.
- Medverka till att stärka demokrati, fred och mänskliga rättigheter genom kunskapsförmedling och hållningsfrämjande verksamhet baserad på forskning och dokumentation.

<https://arkivet.no/>

Det Europeiske Wergeland-senteret (EWC)

EWC är ett resurscenter för utbildning i demokratiskt medborgarskap, mänskliga rättigheter och interkulturell förståelse. Centret grundades av Norge och Europarådet år 2008 och är baserat i Oslo. Det Europeiska Wergelandscentret (EWC) har sedan 2016 haft ett akademiskt och institutionellt samarbete med Utøya AS och 22 juli-senteret för att erbjuda det nationella läroerbjudandet "22 juli och demokratiskt medborgarskap" kopplat till minnes- och lärandeplatserna i Regjeringskvartalet och på Utøya. Målet med läroerbjudandet är att elever från hela Norge ska få möjlighet att lära sig om terrordåden den 22 juli 2011 och hur de, som aktiva deltagare i demokratiska samhällen, kan motverka antidemokratiska krafter och våldsam extremism.

www.demokratiwerksted.no

Dembra

Dembra stöder skolorna med arbete med en rad aktuella utmaningar för demokratin och ett mångfaldigt samhälle, från gruppfiendlighet såsom antisemitism och islamofobi, till exkluderande attityder mot romer, rasism, diskriminering, konspirationsteorier, radikaliserings och våldsbejakande extremism. Dembra erbjuder handledning, kurser och webbaserade resurser för skolor och lärarutbildningar. Verksamheten riktar sig till lärare och skolledare i grundskolan, högstadiet, gymnasiet och lärarutbildningarna (Dembra LU). Dembra.no ger skolor över hela landet möjligheten att genomföra lokala satsningar med vägledning via nätet. Dembra genomförs runt om i landet av regionala freds- och människorättighetscentra: HL-senteret i Östlandsregionen, Raftostiftelsen på Västlandet, Stiftelsen Arkivet i Södra Norge och Nansen fredssenter, Falstadsenteret i Mellersta Norge samt Stiftelsen Narviksenteret i Nord-Norge.

<http://dembra.no/>

22. juli-senteret

22 juli-senteret förmedlar kunskap om terrordådet i Regjeringskvartalet och på Utøya den 22 juli 2011. Centret ligger direkt under Kunnskapsdepartementet. Genom utställningar, undervisning och dokumentation ska 22 juli-senteret bidra till en historiemedveten förvaltning av minnet av terrordådet, för skolväsendet och allmänheten. Centret är en plattform för diskussion och reflektion kring den 22 juli 2011 och relaterade ämnen, i ljuset av historiska och samtida, nationella och globala frågor. Genom undervisning som betonar elevmedverkan ska 22 juli-senteret bidra till att stärka elevers demokratiska färdigheter och historiemedvetenhet samt bidra till att kunskap om orsakerna till och konsekvenserna av den 22 juli 2011 förmedlas till nya generationer.

<https://www.22julisenteret.no/>

Förebyggande av radikalisering och våldsbejakande extremism inom universitets- och högskolesektorn

Kunskapsdepartementet har en egen rådgivning för samhällssäkerhet och beredskap inom kunskapssektorn (<https://www.uis.no/nb/beredskapsradet-kunnskapssektoren>) som har som övergripande mål att stärka arbetet med dessa ämnen inom kunskapssektorn. Sikresiden.no är skapat för att tillhandahålla information om säkerhet inom högre utbildningssektorn (UH-sektoren).

C-REX – Senter for ekstremismeforskning, Universitetet i Oslo

Högerekstremism, hatbrott och politiskt våld (C-REX) bildades vid Universitetet i Oslo den 1 februari 2016. Syftet med centret är att utveckla empirisk och teoretisk kunskap om orsakerna till och konsekvenserna av högerekstremism och hatbrott i Norge och andra platser. Centret kommer att ha en tvärvetenskaplig ansats och bidra till den akademiska debatten om högerekstremism och politisk extremism i allmänhet genom högkvalitativ forskning. C-REX förmedlar uppdaterad och forskningsbaserad kunskap om dessa fenomen till beslutsfattare, polisen, kommunerna, det civila samhället, journalister och skolor. Detta för att bättre rusta dessa aktörer att främja demokratiska värden och motverka uppkomsten av våldsamt extremism. Centret finansieras för närvarande av Norges forskningsråd fram till januari 2026. Det har ännu inte fattats något formellt beslut om att förlänga verksamheten.

<http://www.sv.uio.no/c-rex/>

DANMARK

Om demokrati- och människorättsfostran i läroplanen för grundskolan

Arbetet med demokrati och medborgarskap som en del av barn och ungas undervisning i Danmark är bl. a. beskrivet som en del av grundskolans ändamål:

Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati (Folkeskoleloven §1, stk. 3.)

Demokratisk bildning inom grundskolan behandlas brett. Det är i flera fall formulerat specifikt i ämnesmålen, såsom samhällskunskap, historia och religionskunskap.

Stk. 3, Eleverne skal forholde sig til demokratiske grundværdier og spilleregler med henblik på deres egen deltagelse i samfundet (samfundsfag)

Stk. 3, Elevernes historiske bevidsthed og identitet skal styrkes med henblik på, at de forstår, hvordan de selv, deres livsvilkår og samfund er historieskabte. Derved opnår eleverne forudsætninger for at leve i et demokratisk samfund. (historie)

Stk. 3) Eleverne skal kunne bruge deres faglige kompetencer i forbindelse med personlig stillingtagen, medansvar og handling i et demokratisk samfund. (kristendomskundskab)

Handlingsplaner

I 2017 allokerades medel till ett projekt, vars syfte var att rusta barn och unga med demokratiska, kritiska och sociala kompetenser, så barn och unga utvecklar motståndskraft mot utveckling av riskbeteende, extrema åsikter och rörelser samt mot negativ social kontroll.

Med *Regeringens handlingsplan för FN:s globala mål* (juni 2021) initierades en rad åtgärder för aktivt arbete med de globala målen, inklusive utvecklingen av ett inlärningsuniversum på www.emu.dk (Danmarks lärportal), som ska ge skolor och utbildningsinstitutioner inspiration för att integrera de globala målen i undervisningen.

Från och med 2020 är det en del av den årliga statliga tillsynen för kvalitetsutveckling i grundskolor, gymnasieutbildningar och yrkesutbildningar att upptäcka risken för problem relaterade till parallellsamhällen. Urvalet för tillsyn baseras på betydande oro avseende risker, specifika datafynd och brist på tillräckliga relevanta insatser. Skolorna erbjuds rådgivning om frågor som rör parallellsamhällen, vilket inkluderar demokratisk fostran, kritiskt tänkande, gemenskapsskapande didaktik och kontroversiella ämnen med mera.

88 danska skolor och ungdomsutbildningar är en del av UNESCO:s globala skolnätverk med fokus på undervisningsprogram och material som sätter globalt medborgarskap och hållbar utveckling på dagordningen. Nätverket kallas UNESCO Verdensmålsskolor, och i Danmark stöds det ekonomiskt av Børne- og Undervisningsministeriet.

Mer än 50 danska grundskolor i hela landet är certifierade som UNICEF Rättighetsskolor, vilket bland annat innebär att skolan har en barnsyn baserad på Børnekonventionen och att eleverna involveras genom ett rättighetsråd.

Den danska metoden för att förebygga extremism och radikaliserings bygger på ett brett sektorövergripande myndighetssamarbete, som involverar både lokala och nationella myndigheter, och olika typer av insatser riktar sig mot olika målgrupper. Denna förebyggande metod är välkänd inom kriminalpreventionsområdet, och förebyggandet av extremism bygger till stor del på de strukturer som är bekanta från detta område. Extremism och radikaliserings utgör inte bara ett problem ur ett säkerhetsperspektiv (risk för terrorism, etc.) utan har också en bredare välfärdssyn (samhällets sammanhållning och individens välbefinnande, utveckling och aktiva medborgarskap). Som en följd av detta finns det en ökad fokus på inkludering av utsatta elevgrupper i utbildningssystemet.

År 2009 presenterades den första danska handlingsplanen för att förebygga extremism och radikaliserings. Den följdes upp med en ny handlingsplan 2014 och senast 2016 lanserade den danska regeringen den nationella handlingsplanen "Forebyggelse og bekæmpelse af ekstremisme og radikaliserings". Handlingsplanen innehåller 41 åtgärder, varav flera är inriktade på barn och unga i dagvård, grundskolor och gymnasieutbildningar.

År 2022 lanserades den danska regeringen "Handlingsplan mod antisemitisme". Center for Dokumentation og Indsats mod Ekstremisme ansvarar för flera initiativ i handlingsplanen, inklusive forskning om den aktuella utbredningen av antisemitism, förebyggande av exklusion i skolan och erbjudande om specialiserad rådgivning om antisemitism till kommuner och andra aktörer.

Handlingsplanerna kan nås på Justitsministeriets hemsida.

Aktörer och läromaterial

Styrelsen for Undervisning og Kvalitet

Styrelsen for Undervisning og Kvalitet under Børne- og Undervisningsministeriet har till syfte att främja kvalitetsutveckling inom utbildningar på området för Barn- och Utbildningsdepartementet, utföra tillsyn över utbildningarnas kvalitet och stöda en effektiv institutionsdrift.

Som en del av sin rådgivning ställer styrelsen en rad redskap och inspiration till arbetet med demokrati och tillgängliga gemenskaper på [Den nationale læringsportal emu.dk](https://www.emu.dk)

På lärandeportalen finns bl. a. undervisningsförlopp om demokrati och gemenskaper, kritiskt tänkande och kontroversiella ämnen på Styrelsen for Undervisning og Kvalitets områder:

- Dagvård
<https://emu.dk/dagtilbud/de-seks-laereplanstemaer/demokrati-og-medbestemmelse-i-bornehojde>
- Grundskola
<https://emu.dk/grundskole/demokrati-og-faellesskaber>
- Förberedande grundutbildning (FGU):
<https://emu.dk/fgu/identitet-og-medborgerskab/inspiration-til-undervisningen?b=t435-t1870>
- Yrkesinriktade ungdomsutbildningar
<https://emu.dk/eud/demokrati-og-faellesskaber>
- Gymnasium:
<https://emu.dk/stx/demokrati-og-faellesskaber>

Demokratiska gemenskaper – Förebyggande av polarisering och exklusion i skolan

I materialet 'Demokratiske fællesskaber – forebyggelse af polarisering og eksklusion i skolen' finns inspiration för att arbeta med demokratiska processer i skolan.

<https://emu.dk/grundskole/forskning-og-viden/udvikling-af-praksis/inspirationsmateriale-til-demokratiske>

Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM)

Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) är ett oberoende, statligt kunskapscenter som arbetar för att säkerställa en god undervisningsmiljö på alla utbildningsplatser. DCUM fokuserar på den allmänna nationella statusen för undervisningsmiljö och barnmiljö. Centret producerar, bearbetar och förmedlar forskning och undersökningsresultat, så att relevant kunskap omsätts i åtgärder som stärker barn, elever och studerandes välbefinnande, barn- och undervisningsmiljö. Dessutom övervakar DCUM efterlevnaden av bestämmelserna i undervisningsmiljölagen inom grundskole- och ungdomsutbildningsområdet.

Center for Dokumentation og Indsats mod Ekstremisme (CDE)

Center for Dokumentation og Indsats mod Ekstremisme (CDE) (en del av Udlændingestyrelsen under Udlændinge- og Integrationsministeriet) ansvarar för koordinationen av preventionsinsatser mot extremism nationellt, på tvärs av myndigheter och sektorer. Dessutom genomför centret många insatser och projekt. Genom både utgående och webbaserade rådgivningstjänster stöder centret kommuner och andra relevanta aktörer med kunskap om extremistiska miljöer och dynamik, samt planering och organisering av lokala insatser för att förebygga extremism och radikaliserings. Det handlar bland annat om att utarbeta lokala handlingsplaner med uppbyggande, förebyggande och ingripande åtgärder, kompetensutveckling av personal samt strategiskt samarbete mellan kommuner, polis, hälso-regioner och Kriminalvården inom ramen för de regionala informationshusen. År 2020 gjordes Center for Dokumentation og Indsats mod Ekstremisme permanent.

<https://stopekstremisme.dk/om-centeret>

Omtanke Online

Ett online-undervisningspaket om källkritik, propagandatekniker och digital trivsel. Målgruppen är grundskolor, ungdomsutbildningar och fritidsklubbar. Syftet är att stärka barn och ungas kritiska förmåga, digital bildning och förmåga att genomsåda och motstå propaganda samt extremistiska budskap som de kan stöta på internet och sociala medier.

<https://stopekstremisme.dk/nyheder/nye-undervisningsmaterialer-om-at-faerdes-online-med-omtanke>

Uppmärksamhet på extremism i skolor och utbildningar

En serie av tre korta filmer inom temat "Opmærksomhed på ekstremisme i skoler og uddannelser" utvecklad av Center for Dokumentation og Indstats mod Ekstremisme, Børne- og Undervisningsministeriet, Rigspolitiet och SSP Samrådet.

<https://stopekstremisme.dk/tilbud-og-vaerktojer/opmaerksomhedsindsats>

Förebyggande av extremism online

Center for Dokumentation og Indsats mod Ekstremisme har utvecklat ett antal erbjudanden och verktyg för att förebygga extremism online. Dessa riktar sig bland annat till lärare och annan undervisningspersonal.

<https://stopekstremisme.dk/tilbud-og-vaerktojer/online-udfordringer>

Styrelsen for Rekruttering og Integration (SIRI)

Styrelsen for Rekruttering og Integration (SIRI) arbetar bland annat med att stärka insatserna mot ärerelaterade konflikter och negativ social kontroll genom rådgivning till kommuner och övriga myndigheter, civilsamhällsorganisationer och andra aktörer

SIRI har också insatser för förebyggelse av social kontroll på skolorna:

<https://www.integrationsviden.dk/aere/generelt>

Tvärsektoriella brottsförebyggande myndighetssamarbete

På lokal nivå sker koordinering och genomförande av den brottsförebyggande insatsen över myndigheter, som i vissa tillfällen är riktat mot barn och unga. Det rör sig bland annat om följande organiserade samarbeten:

- **SSP:** Samarbete mellan skola, sociala myndigheter och polis, som har som syfte att förebygga brottslighet bland barn och unga.
- **PSP:** Samarbete mellan polis, sociala myndigheter och psykiatri, som har som syfte att koordinera insatsen för särskilt utsatta och psykiskt sjuka medborgare, som inte tydligt hör hemma under någon av de tre myndigheterna.
- **KSP:** Samarbete mellan kriminalvården, sociala myndigheter och polisen, syftat till att skapa en samordnad insats för personer som frigges från fängelse, etc. Samarbetet ska bidra till att dessa personer får ett bra stöd och att återfall i ny kriminalitet förebyggs.
- **Infohuse:** Ett brottsförebyggande samarbetsforum bestående av kontaktpersoner från polis och kommun, som arbetar med att förebygga kriminella handlingar med extremistiskt motiv. Dessutom ingår även Kriminalvården, psykiatrin och andra relevanta myndigheter i samarbetet.

Exempel på kunskap på området

- Undersökning och inspirationsmaterial: Demokratiskt självförtroende hos elever i gymnasiet:
<https://www.eva.dk/ungdomsuddannelse/demokratisk-selvtillid-hos-elever-gymnasiet>
- Kunskapsförmedling: Demokrati i Dagvård:
<https://www.eva.dk/dagtilbud-boern/demokrati-dagtilbud>

ISLAND

Om demokrati- och människorättsfostran i läroplanen för grundskolan

Demokrati och mänskliga rättigheter är ett av de sex centrala elementen i den isländska läroplanen. Detta centrala element ska inkluderas i all undervisning och skolgemenskap. Undervisningen om demokrati och mänskliga rättigheter ska förbereda barn och unga för deltagande i ett demokratiskt samhälle. Detta sker bland annat genom att främja kunskap om barns och vuxnas grundläggande rättigheter. Undervisningen är baserad på kritiskt tänkande och reflektion över samhällets grundläggande värderingar.

Handlingsplaner

Isländska regeringen är aktiv med en strategiprocess för att formulera en ny utbildningspolitik för 2030, och en åtgärd i denna helhet handlar om främjandet av aktiv demokratisk delaktighet för elever på alla utbildningsnivåer. Ministeriet är aktivt med många olika projekt för att öka demokratin i skolan. Ett av dessa projekt är UNICEF:s verksamhet kring barnvänliga kommuner. Ministeriet ser också på möjligheter till att öka barns och ungas möjligheter för att påverka regeringens beslut. Ministeriet håller på att ta fram en isländsk översättning av RFCDC (Europeiska rådets referensram för kompetenser för demokratisk kultur, vol. 1) och förbereder implementeringen i samarbete med isländska utbildningsdirektoratet.

Implementeringen av FN:s konvention om barnets rättigheter och kommunernas deltagande i projektet Barnvänliga kommuner, administrerat av UNICEF, har bidragit till att implementera demokrati och mänskliga rättigheter i skolornas vardag. I dag bor ca 50 % av barnen på Island i en barnvänlig kommun, vilket innebär att FN:s Barnkonvention har en stor inverkan på allt skolarbete och stödjer en demokratisk skolmiljö. På många sätt kan man säga att UNICEF:s projekt om barnvänliga kommuner gör det lättare för skolorna att integrera undervisning om demokrati och mänskliga rättigheter i alla skolaktiviteter och förbereda dem för deltagande i ett demokratiskt samhälle.

Aktörer och läromaterial

Menntamálastofnun (Directorate of Education)

Läromaterial för demokratiundervisning (Council of Europe):

<https://vefir.mms.is/flettibaekur/namsefni/thatttaka/>

<https://vefir.mms.is/flettibaekur/namsefni/uppvoxtur/>

<https://vefir.mms.is/flettibaekur/namsefni/lifadilid/>

Läromaterial för hantering av känslamma ämnen i undervisning

<https://vefir.mms.is/flettibaekur/namsefni/vidkvaem/>

<https://vefir.mms.is/flettibaekur/namsefni/stjornunatimum/>

Barnvänliga kommuner

Den 18 november 2019, i samband med 30-årsjubileet av FN:s konvention om barnets rättigheter, undertecknade isländska social- och barnministern och verkställande direktören för UNICEF Island ett samarbetsavtal med ministeriet om genomförandet av det barnvänliga Island-projektet. Syftet med samarbetet är att säkerställa att alla kommuner har tillgång till genomförandet av Barnkonventionen. Avsikten är att den isländska regeringen och alla kommuner på Island under det kommande decenniet systematiskt ska implementera barnkonventionen och anta barnrättsmetoder i deras projekt, policies och beslut.

Barnvänliga kommuners ideologi är baserad på UNICEF:s internationella projekt, Child Friendly Cities Initiative (CFCI), som har implementerats i tusentals kommuner över hela världen sedan 1996. Den isländska modellen är också baserad på material från barndombudsmännen i Norge och Sverige samt UNICEF i Finland.

<https://barnvaensveitarfelog.is/barnvaen-sveitarfelog/hvad-eru-barnvaen-sveitarfelog/>

Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM)

Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) är ett oberoende, statligt kunskapscenter som arbetar för att säkerställa en god undervisningsmiljö på alla utbildningsplatser. DCUM fokuserar på den allmänna nationella statusen för undervisningsmiljö och barnmiljö. Centret producerar, bearbetar och förmedlar forskning och undersökningsresultat, så att relevant kunskap omsätts i åtgärder som stärker barn, elever och studerandes välbefinnande, barn- och undervisningsmiljö. Dessutom övervakar DCUM efterlevnaden av bestämmelserna i undervisningsmiljölagen inom grundskole- och ungdomsutbildningsområdet.

Icelandic Media Commission

Mediekommissionen på Island arbetar aktivt för att öka online säkerheten för barn och unga. Nu pågår ett projekt som kallas "Internet Trafikskolen" (för barn 9–12 år), som är ett gemensamt initiativ mellan dataskyddsmyndigheten och mediekommissionen och syftar till att främja undervisning om mediekunskap och säkerhet på internet. Det är en del av regeringens handlingsplan för cybersäkerhet 2022–2027.

<https://fjolmidlanefnd.is/about-the-media-commission/>

<https://fjolmidlanefnd.is/2023/10/17/fraedsluferd-um-land-allt-um-mikilvaegi-personuverndar-midlalaesis-og-netoryggis-barna-i-stafraenni-tilveru%ef%bf%bc/>

SAFT- Heimili og skóli

Heimili og skóli, den nationella föräldraföreningen i Island, har varit den centrala aktören för att fästa uppmärksamhet kring barn och ungas säkerhet i internet på Island sedan 2004. Deras insats på området bär namnet SAFT som står för samhälle, familj och teknologi. Syftet med SAFT är att öka medvetenhet om säker och positiv användning av internet och nya medier bland barn, föräldrar, lärare, beslutsfattare och ICT-industrin på Island. Heimili og skóli är den övergripande koordinatör för säkrare internetcenter, koordinatör för medvetenhetsåtgärder och teknisk koordinatör för medvetenhet, hotline och teknisk hjälp. Föräldraföreningen Heimili og skóli är oberoende av regeringen, politiska partier och religiösa organisationer. Dess medlemmar är föräldraråd och organisationer från alla skolor (förskola, grundskola och gymnasiala utbildningar) samt enskilda föräldrar.

<https://saft.is/>

Red barnet- Barnaheill

Barnaheill – Red barnet arbetar för barnrättigheter och barnvälfärd. Redbarnet på Island har drivit en hotline sedan november 2001. De har ett nära samarbete med polisen och andra hotlines i verksamheten. Dessutom är Barnaheill medlem i den nationella organisationen INHOPE. Den nationella kommissarien för polisen har ansvaret för att analysera rapporter och samarbeta med Barnaheill för att driva dess hotline. Den nationella polisen undersöker tips och vidarebefodrar dem till Barnaheill som laddar upp data till IHRMS-databasen – båda samarbetar med andra INHOPE-hotlines. Polisen vidarebefodrar även tips till Europol och Interpol.

<https://www.barnaheill.is/>

Æskulýðsvettvangurinn – the Icelandic Youth Forum

Æskulýðsvettvangur har hållit kurser om hatfulla yttranden. Under kursen diskuteras vad hatfulla yttranden är, dess konsekvenser och hur vi kan bekämpa hatfylla yttranden bland unga.

<https://www.aev.is/namskeid/hatursordraeda>

Information om projekt om digitalt medborgerskap

<https://sites.google.com/snjallheimar.is/stafraen-borgaravitund/heim?pli=1>

<https://reykjavik.is/stafraen-borgaravitund>

SVERIGE

Om demokrati- och människorättsfostran i läroplanen för grundskolan

I läroplanernas inledande delar framgår skolans värdegrund och uppdrag samt mål och riktlinjer. Här framgår den värdegrund som ska gälla i verksamheterna och vilket ansvar de anställda har.

Utbildningen inom skolväsendet ska enligt läroplanerna förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.

Skolans arbete med demokrati kan beskrivas med perspektiven om, genom och för. Barn och elever ska lära om demokrati och mänskliga rättigheter och utveckla förmågor för ett aktivt medborgarskap. Lärandet sker genom att grundläggande demokratiska värderingar och respekten för mänskliga rättigheter genomsyrar lärmiljön. Skolans arbete med demokrati är med denna utgångspunkt samtidigt mål och medel – ett mål utifrån att barn och elever ska utveckla kunskaper och förmågor för att kunna verka aktivt i demokratin samt ett medel utifrån att utbildningen ska utformas i överensstämmelse med demokrati och mänskliga rättigheter. Detta återspeglas i läroplanernas skrivningar.

De senaste åren har en rad policyåtgärder vidtagits för att stärka demokratiarbetet i skolan. Exempelvis gjordes 2018–2022 ändringar i läroplanerna för olika skolformer för att förtydliga skolans uppdrag att främja jämställdhet. Stärkta skrivningar om sexualitet, samtycke och relationer har införts i läroplanerna som började gälla 2022. Inom ramen för dessa förändringar tillkom även exempelvis följande skrivningar i läroplanerna: *Intolerans, förtryck och våld, till exempel rasism, sexism och hedersrelaterat våld och förtryck, ska förebyggas och bemötas med kunskap och aktiva insatser*. Ett annat exempel är att Skolverket och

Forum för levande historia i regleringsbrev för 2022 givits uppdrag att tillsammans utveckla ett verktyg för systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i skolväsendet, folkbildningen och inom andra delar av utbildning för vuxna. Syfte med insatsen är enligt uppdraget att motverka antisemitism och andra former av rasism.

Handlingsplaner

Sverige ska vara ett land fritt från rasism och hatbrott. Regeringen tar med den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott som beslutades 2016 ett samlat grepp om det viktiga arbete som utförs av flera myndigheter, regionala och lokala aktörer samt organisationer inom det civila samhället inom dessa frågor. Det finns fem åtgärdsprogram som innehåller åtgärder med syftet att motverka afrofofi, antisemitism, antiziganism, islamofobi respektive rasism mot samer för perioden 2022–2024 och kompletterar den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott.

Det finns en särskild handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter som kompletterar den befintliga strategin och kraftsamlar arbetet med konkreta åtgärder för perioden 2020–2023.

Den nationella handlingsplanen för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) utgår från det övergripande målet om en god, jämlik och jämställd sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i strategin för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Handlingsplanen konkretiserar målen i den nationella strategin och syftar till att vägleda det samlade arbetet inom SRHR-området. Handlingsplanen är därmed ett verktyg för att genomföra den befintliga nationella SRHR-strategin och för att kraftsamla arbetet med åtgärder under perioden 2023–2033. Strategin och handlingsplanen utgör gemensamt grunden för det fortsatta arbetet på nationell, regional och kommunal nivå. Målgruppen är regeringen och statliga myndigheter, men även beslutsfattare och tjänstepersoner inom region och kommun samt skolans huvudmän. Handlingsplanen är också en vägledning för organisationer i civilsamhället, akademien, professionsföreträdare och nationella och regionala strukturer för kunskapsstyrning i det fortsatta SRHR-arbetet.

Sverige har även en nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Aktörer och läromaterial

Skolverket

Skolverket har under 2022 och 2023 tillsammans med Forum för levande historia haft ett regeringsuppdrag för att utveckla ett verktyg för systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i skolväsendet, folkbildningen och inom andra delar av utbildning för vuxna. Myndigheterna ska erbjuda målgrupperna processtöd i arbetet med verktyget. Syftet är att motverka antisemitism och andra former av rasism. Utgångspunkt för uppdraget är kunskaper och erfarenheter från arbetet med det norska konceptet DEMBRA och Europarådets ramverk om utbildning för aktivt medborgarskap (Reference Framework of Competences for Democratic Culture).

[Demokratistegen - Forum för levande historia](#)

På Skolverkets websidor kan man hitta material och stöd i arbetet med förskolans och skolans värdegrundsarbete och för arbetet med demokrati och mänskliga rättigheter:

[Stöd i arbetet - Sko https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet?filterTheme=V%C3%A4rdegrund%20och%20etiklverket](https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet?filterTheme=V%C3%A4rdegrund%20och%20etiklverket)

Några exempel:

Om att utveckla ett aktivt elevinflytande tillsammans med eleverna:

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/vardegrund-och-arbetsmiljo/stark-elevers-inflytande>

Stöd i arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. "Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda – Hur skolan kan arbeta mot diskriminering och kränkande behandling":

<https://www.skolverket.se/publikationsserier/ovrigt-material/2022/framja-forebygga-upptacka-och-atgarda---hur-skolan-kan-arbeta-mot-diskriminering-och-krankande-behandling>.

Kunskapsöversikt om arbetet mot mobbning och trakasserier, Att skapa trygghet för lärande:

<https://www.skolverket.se/publikationsserier/forskning-for-skolan/2022/skapa-trygghet-for-larande---om-skolans-arbete-mot-mobbning-trakasserier-och-krankande-behandling>.

Ämnesövergripande arbete med sexualitet, samtycke och relationer:

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sexualitet-samtycke-och-relationer>

Skolinspektionen

Skolinspektionen har flera granskningar som är viktiga på området demokrati och mänskliga rättigheter.

Exempelvis granskningen av skolors hantering av kontroversiella frågor:

<https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2022/skolans-hantering-av-kontroversiella-fragor-i-undervisningen/>

Forum för levande historia

Forum för levande historia är en myndighet med uppdrag att främja demokrati, mänskliga rättigheter och alla människors lika värde. Forum för levande historia vill bidra till reflektion och lärande om hur dåtid och nutid hänger ihop genom kunskap om historien. Detta gör vi genom att ta fram utställningar och workshops, erbjuda fortbildningar, kurser och seminarier, producera klassrumsmaterial m.m.

Forum för levande historia har under 2022 och 2023 tillsammans med Skolverket haft ett regeringsuppdrag om demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism. (Se ovan under Skolverket)

Forum för levande historia har tagit fram en rad olika undervisningsmaterial om demokrati, mänskliga rättigheter, rasism mm för lärare att använda i undervisningen: www.levandehistoria.se/klassrummet.

Forum för levande historia producerar även material för kompetensutveckling av skolans personal. Bland annat erbjuder myndigheten en självinstruerande självstudiekurs Svåra frågor i klassrummet, samt onlinefortbildningen Att motverka rasism i förskola och skola.

<https://www.levandehistoria.se/for-skola/kompetensutveckling-for-dig-som-arbetar-med-utbildning/sjalvstudiekurs-for-larare-svara-fragor-i-klassrummet>

<https://www.levandehistoria.se/for-skola/kompetensutveckling-for-dig-som-arbetar-med-utbildning/att-motverka-rasism-i-forskolan-och-skolan>

Myndigheten producerar även utställningar till vilka elever i bland annat grundskola och gymnasium kommer för att delta i workshops. Under 2022–2023 har Forum för levande historia erbjudit besök och workshop i flera utställningar, däribland:

En utställning om mediasamhället, vad som styr medieflöder och hur mottagliga vi är för påverkan:

<https://www.levandehistoria.se/utstallning/utstallningar-som-visas-hos-oss/utstallningen-propaganda>

En utställning som syftar till att stärka barns kännedom om sina rättigheter utifrån ett personligt och historiskt perspektiv.

<https://www.levandehistoria.se/utställning/utställningar-som-visas-hos-oss/utställningen-barn-har-också-rättigheter>

Mediemyndigheten och MIK-Sverige

En myndighet som har till uppdrag att verka för yttrandefrihet, medie- och informationskunnighet samt möjligheterna till mångfald och tillgänglighet på medieområdet. Mediemyndigheten ska också verka för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare. Här finns bland annat stöd, tips och material om barn och ungas medievanor. Materialet är framtaget för pedagoger och vårdnadshavare. <https://www.mediemyndigheten.se/>

MIK Sveriges kunskapsbank är fylld med tips, fördjupning och material för dig som är pedagog, bibliotekarie, förälder, barn, tonåring eller pensionär. Här finns något för alla som vill stärka sin medie- och informationskunnighet.

<https://www.statensmedierad.se/mik-sveriges-kunskapsbank>

Barnombudsmannen (BO)

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter och intressen utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. Här finns möjlighet att lära sig mer om barnkonventionen och ta del av användbara verktyg för verksamheter med ansvar för att genomföra barns rättigheter. Det finns också möjlighet att ta del av juridisk vägledning vid tolkning och tillämpning av barnkonventionen:

<https://www.barnombudsmannen.se/>

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)

MUCF har exempelvis verktyg till de som möter unga i sin profession:

<https://www.mucf.se/verktyg>

Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet

Segerstedtinstitutet (SI) är ett nationellt resurscentrum som inrättades vid Göteborgs universitet 2015. Institutet har uppdraget att bidra till ökad kunskap kring förebyggande arbete mot våldsutövande ideologier, våldsutövande strukturer, antisemitism samt rasistiska organisationer.

[Utbildning | Segerstedtinstitutet, Göteborgs universitet \(gu.se\)](https://www.segerstedtinstitutet.gu.se/)

Segerstedtinstitutet har även tagit fram en forskningsöversikt om undervisning inom skolväsendet kan motverka antisemitism och andra former av rasism. Forskningsöversikten [Education after Auschwitz - Educational outcomes of teaching to prevent antisemitism](#) visar bl. a. att området är i stort sett obeforskat samt att mycket av den undervisningen om Förintelsen som är beforskad inte gör kopplingar till antisemitism.

Skolforskningsinstitutet

Skolforskningsinstitutet har gjort en systematisk forsknings-sammanställning om hur lärares arbetssätt påverkar elevers demokratilärande:

<https://www.skolfi.se/forskningssammanstallningar/systematiska-forskningssammanstallningar/att-lara-demokrati/>

Center mot våldsbejakande extremism

CVE utvecklar det kunskapsbaserade och sektorövergripande arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism på nationell, regional och lokal nivå. Detta bland annat genom att ge behovsanpassat stöd till lokala aktörer, vara ett kunskapsnav och bidra till att skapa en högre grad av effektivitet och samordning i de förebyggande insatserna. Ytterst syftar verksamheten till att förebygga ideologiskt motiverad brottslighet och terrorism.

Under 2023 lanserade CVE ett metodstöd för yrkesverksamma som känner oro för en individ som är på väg eller redan är en del av en våldsbejakande miljö. Syftet är att erbjuda ett kvalitativt stöd som yrkesverksamma kan använda vid hantering och utredning av oro för radikaliserings och våldsbejakande extremism. Syftet är också att öka kunskapen hos socialtjänst, polis, skola och andra berörda aktörer om vilka faktorer som påverkar en individs radikaliseringsprocess. Ett likande metodstöd anpassat för skolan kommer att vara klart under våren 2024.

<https://cve.se/>

Diskrimineringsombudsmannen (DO)

DO har tillsyn över diskrimineringslagen. Här får du veta vilka krav diskrimineringslagen ställer på förskolor, skolor, högskolor och andra utbildningsanordnare. Det handlar både om förbudet mot diskriminering och krav på främjande och förebyggande arbete i form av så kallade aktiva åtgärder.

<https://www.do.se/forskola-skola-hogskola-ska-forebygga-diskriminering>

FINLAND

Om demokrati- och människorättsfostran i läroplanen för grundskolan

Demokrati- och människorättsfostran nämns på flera olika ställen i läroplanen för den grundläggande utbildningen (2014). Värdegrunden för läroplanen fastställer att den grundläggande utbildningen ska bygga på respekt för liv och mänskliga rättigheter.

Den grundläggande utbildningens uppdrag är att främja delaktighet och en hållbar livsstil samt barnens tillväxt till medlemskap i ett demokratiskt samhälle. Grundläggande utbildning ökar elevernas kunskaper om, respekt för och försvar av de mänskliga rättigheterna. Vid sidan av respekt för liv, andra människor och naturen betonas människovärdets okränkbarhet, respekt för de mänskliga rättigheterna och det finländska samhällets demokratiska värden, såsom jämlikhet och jämlikhet.

För årskurserna 1–2 fastställer läroplanen att eleverna genom sina egna erfarenheter ska bekanta sig med reglerna för och genomförandet av den demokratiska verksamheten i praktiken.

På årskurserna 3–6 ska man i undervisningen tillsammans med elever undersöka frågor och situationer som gäller hållbar utveckling, fred, jämlikhet och demokrati samt mänskliga rättigheter, i synnerhet barns rättigheter.

Årskurserna 7–9 ska stärka och fördjupa elevernas intresse för gemensamma och samhällsfrågor och erbjuda konkreta möjligheter att öva verksamheten som medlemmar i ett demokratiskt samhälle.

Läroplanen har beskrivningar även gällande skolan verksamhetskultur. Skolan ska ha en verksamhetskultur som främjar delaktighet, tillgodoser de mänskliga rättigheterna och är demokratisk. Skolan ska en grund för elevernas uppväxt till aktiva medborgare. Skolarbetet ska anordnas på ett sätt som främjar inläring och välbefinnande.

Dessutom står det skrivet i de enskilda läroämnena historia och samhällslära från årskurserna 3–6 och 7–9 mål som främjar demokrati- och människorättsfostran.

Handlingsplaner

Som en del av den föregående regeringens demokratiprogram 2025 har Utbildningsstyrelsen i Finland genomfört ett utvecklingsprojekt för demokrati- och människorättsfostran under tidsperioden 2022–2023.

I projektet utvaldes nio grundskolor i Finland att vidareutveckla modeller som redan visat sig vara fungerande eller utveckla helt nya verksamhetsmodeller för att stärka skolornas arbete med demokrati- och människorättsfostran. Projektet fokuserar på att utveckla samhörighet och delaktighet, demokratifärdigheter och att påverka den egna näromgivningen samt de mänskliga rättigheterna i undervisningen och i verksamhetskulturen. Modellerna, verksamhetssätt och lösningar som utvecklas inom pilotprojekten kan spridas till och vara till nytta för andra utbildningsanordnare. Två pilotprojekt genomfördes på svenska och två som tvåspråkiga pilotprojekt.

<https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/pilotprojekt-i-grundskolor-om-demokrati-och-manniskorattsfostran>

Projektens samlade slutrapport (på finska):

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Hyvi%C3%A4_toimintatapoja_osaillistumisen_toteuttamiseen_peruskouluissa.pdf

Justitieministeriet har tillsatt en arbetsgrupp för att bereda och samordna ett nationellt program för att främja demokrati och deltagande. Arbetsgruppens uppgift att bereda det nationella programmet som fastställts i regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpo samt att samordna genomförandet av programmet i statsrådet.

Aktörer och läromaterial

Utbildningsstyrelsen

Utbildningsstyrelsen i Finland utvecklar utbildningen, småbarnspedagogiken och det livslånga lärandet samt främjar internationalisering.

Utbildningsstyrelsens webbplats för demokrati- och människorättsfostran

<https://www.oph.fi/sv/demokrati-manskliga-rattigheter-och-delaktighet>

Konstruktiv interaktion-bok på svenska och engelska

<https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/konstruktiv-interaktion>

<https://www.oph.fi/en/statistics-and-publications/publications/constructive-interaction>

Jyväskylän universitet/Lärarutbildning

Demokratifostran (webbsidorna är på finska men forskningsöversikten kan vara av intresse)

[Etusivu | Demokratiakasvatus](#)

Delaktighet- och demokratihandbok producerad tillsammans med Jyväskylän universitet (på engelska)

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/63745/978-951-39-7734-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Crisis Management Initiative (CMI): Ahtisaaridagarna

Ahtisaaridagarna för ut fredsmedling till alla skolor i Finland. Avsikten med dagarna är att öka kunskapen om fredsmedling, konfliktlösning och betydelsen av försoning. Tvister och oenigheter är orsakerna bakom både bråk på skolgården och internationella konflikter.

[Undervisningsmaterial - Ahtisaaridagarna \(ahtisaaripaiva.fi\)](#)

Digiraati.fi

Digiraati/E-panelen är en webbtjänst där unga kan delta i diskussioner om olika aktuella teman. Syftet med tjänsten är att erbjuda alla unga under 29 år lika möjligheter att göra sin röst hörd i samhällsfrågor.

[Digiraati.fi](#)

Nuorten parlamentti/Ungdomsparlamentet

<https://www.eduskunta.fi/FI/NuortenEduskunta/NuortenParlamentti/Sivut/default.aspx>

FÄRÖARNA

Om demokrati- och människorättsfostran i läroplanen för grundskolan

I lagen om grundskolan betonas betydelsen av demokratisk fostran i de övergripande målbeskrivningarna. Grundskolan ska förse eleverna med kompetenser när det gäller empati, medbestämmande, medansvar samt kännedom om rättigheter och skyldigheter i ett demokratiskt samhälle. Undervisningen och vardagen i skolan ska baseras på tolerans, jämställdhet och demokrati.

Varje skola med årskurs 5 eller uppåt ska ha ett elevråd. Ett aktuellt policyinitiativ från ministeriet är nu att införa mer specifika regler om elevråd, att detaljera och närmare beskriva syftet, uppgifterna och organiseringen för elevrådsarbete.

Bland annat med utgångspunkt i Barnkonventionens artikel 12 manifesterar detta i en politisk önskan om att involvera eleverna mer i sin egen inlärning, undervisning och skolgång.

Förutom läroplan för varje ämne i grundskolan har det även utarbetats en grundläggande läroplan som gäller för alla ämnen på alla nivåer, från årskurs 1 i grundskolan till A-nivå på gymnasiet. Denna läroplan har grund i både lagen om grundskolan och lagarna för gymnasieutbildningar. Hela skolväsendets utbildning och undervisning, från grundskola till gymnasial utbildning, ska här utgå från (allmän)bildning.

Denna grundläggande läroplan har tre delar: värdegrund, kompetenser och huvudregler/principer för undervisning. En värdegrund fastställer respekt och demokrati, och inom denna värdegrund står det bland annat att eleverna i undervisningen ska lära sig att respektera andra människors behov och åsikter. Eleverna ska också lära sig att respektera de rättigheter demokratin bygger på, inklusive de konventioner som Förenta nationerna har antagit om barns rättigheter och rättigheterna för dem som har funktionsnedsättningar.

Aktörer och läromaterial

Undervisningsstyrelsen:

[Undirvisingarstýrið \(uvs.fo\)](http://undirvisingarstýrið.fo)

Nám

Undervisningsmaterial, facklig/pedagogisk rådgivning, kurser, utlån

[Nám - nam.fo](http://nam.fo)

Amnesty International Faroe Islands

[FORSÍÐA - Amnesty International Føroyar](http://forsida.amnestyinternationalfo.fo)

GRÖNLAND

Om demokrati- och människorättsfostran i läroplanen för grundskolan

Enligt lagen om grundskolan ska hela grundskolans verksamhet skapa grund för att eleven utvecklar sin kunskap om och förståelse för egen samhällsidentitet, kultur och värderingar, förvärvar kunskap om och utvecklar förståelse för andra kulturer, introduceras i en demokratisk tankegång samt blir medveten om egna demokratiska rättigheter och skyldigheter, samt utvecklar förståelse för eget ansvar gentemot samhällets utveckling och dess samspel med naturen.

De reviderade läromålen (2023) är preciserade och förenklade, och har markant reducerats i antal jämfört med läromålen som fanns innan (2003). Läromålen är formulerade som övergripande kompetensmål. Begreppet kompetens bör förstås som en summa av kunskap, färdigheter och erfarenheter.

Vid sidan av läromål har man fastställt vägledande kunskaps- och färdighetsmål som kan användas på alla undervisningsnivåer.

Särskilt i läromålen för ämnena samhällskunskap och personlig utveckling betonas arbetet med mänskliga rättigheter. I detta sammanhang har Uddannelsesstyrelsen i samarbete med UNICEF Grönland utarbetat en serie [undervisningsmaterialer](#), för att kvalificera undervisningen om mänskliga rättigheter. Dessutom har ett antal rättighetsskolor etablerats i Grönland. Syftet med rättighetsskolorna är att göra principerna i FN:s Barnkonvention till grund för elevernas vardag och välbefinnande.

Dessutom samarbetar Grönlands regering med UNICEF Danmark i projektet [NAKUUSA](#), vars syfte är att sprida kännedom om FN:s barnkonvention och framför allt att få barns och ungas röster med på den politiska agendan.

Dessutom har utbildningsstyrelsen varit ansvarig för arbetet med en [national strategi mot mobbning](#), som omfattar förskoleområdet, grundskolan och gymnasieutbildningarna. Strategin riktar sig till centrala och lokala aktörer och rekommenderar bland annat revidering och utveckling av undervisningsmaterial.

Strategin godkändes av Grönlands regering i augusti 2022, och utbildningsstyrelsen har påbörjat ett 3-årigt implementeringsprojekt.

I tillägg arbetar utbildningsstyrelsen med ett dyslexiprojekt där man utarbetar en nationell handlingsplan för att hantera läs- och skrivsvårigheter samt ordblindhet både när det gäller barn, unga och vuxna.

ÅLAND

Om demokrati- och människorättsfostran i läroplanen för grundskolan

I den åländska läroplanen för grundskolan fastställs att verksamheten ska genomsyras av respekt för liv och mänskliga rättigheter och på att försvara dessa rättigheter. Skolan ska främja välbefinnande, demokrati och aktiv medverkan i civilsamhället. Undervisningen ska utgå från demokratiska värderingar och fostra till gemenskap, empati och förståelse. Eleven ska lära sig att identifiera hur makt och strukturer skapar diskriminering mellan människor och få verktyg för att bryta diskriminering och att bidra till inkludering. Att lära sig tillsammans över språk-, kultur-, religions- och livsåskådningsgränserna skapar förutsättningar för genuin kommunikation och gemenskap och en förståelse för förändringar i samhället.

Genom att skolor samarbetar med varandra, även över skoldistrikt, samarbetar med hemmen och har internt fungerande samarbete samt att eleven får vara delaktig och lära sig vikten av demokratiska processer, kan skolan uppfylla sitt uppdrag att stöda elevens lärande och utveckling till en god medborgare. Eleven ska i takt med sin ålder och mognad och med stöd och uppmuntran från skolan och hemmet ta ett allt större ansvar för sin skolgång och ges medinflytande i frågor som gäller undervisningen och lärmiljön. Eleven ska få vara med och påverka samt kontinuerligt utvärdera skolverksamheten.

Det utbildningspolitiska programmet Kompetens 2025 fastslår att utbildningen ska ge kunskaper och färdigheter att fungera som aktiv medborgare i ett demokratiskt och jämlikt samhälle, förhindra utslagning samt beakta ökad integration.

Långsiktiga mål och insatser för att tillförsäkra individen ett fullvärdigt demokratiskt medborgarskap inkluderar bland annat att stärka elevers hemspråk, undervisning i svenska som andra språk samt undervisning i digital kompetens och mediekompetens.

Läromaterial

Avtryck – Åländsk samhällskunskap är ett digitalt läromedel för årskurs 5–9 och täcker de delar av läroplanen i samhällskunskap som är specifika för Åland.

[Avtryck – S&S Läromedel \(sets.fi\)](#)

Materialet "Rådde Rådjur" är ett arbetsmaterial för verksamheten i barnomsorgen med syfte att stödja personalen i arbetet med barns delaktighet. Materialet togs ursprungligen fram tillsammans med Rädda barnen Åland och Ålands barnombudsman för att möjliggöra att höra barnen i utarbetandet av den nya läroplanen för barnomsorgen.

[Rådde Rådjur – barns delaktighet inom barnomsorgen | Utbildning.ax](#)

Om den här publikationen

Demokrati, inkludering och sammanhållning

Nordiskt samarbete och översikt över nationellt arbete med demokratifrämjande i skolorna i Norden

Det nordiska nätverket för demokrati, inkludering och sammanhållning

Nord 2024:002

ISBN 978-92-893-7761-4 (PDF)

ISBN 978-92-893-7762-1 (ONLINE)

<http://dx.doi.org/10.6027/nord2024-002>

© Nordiska ministerrådet 2024

Omslagsbild: Ann-Sofi Rosenkvist/imagebank.sweden.se

Övriga bilder: DIS-NÄTVERKET: Udirts bildebank, Cecilia Larsson Lantz/Imagebank.sweden.se,

Business Finland, Maskot/Folio/imagebank.sweden.se, NORGE: Udirts bildebank, DANMARK:

Yadid Levy/Norden.org, ISLAND: Yadid Levy/Norden.org, SVERIGE: Elliot

Elliot/imagebank.sweden.se, Lieselotte van der Meijs/imagebank.sweden.se,

Scandinav/imagebank.sweden.se, Scandinav/imagebank.sweden.se, FINLAND: Business Finland,,

Elina Manninen - Keksi/Team Finland, Sakari Pippo/Team Finland, Elina Manninen - Keksi/Team

Finland, FÄRÖARNA: Wikipedia, Visit Faroe Islands, Arne List/flickr, Visit Faroe Islands,

GRÖNLAND: Wikipedia, Mats Bjerde/norden.org, Kitte Witting / norden.org, Wikipedia, ÅLAND:

Visit Åland, Therese Andersson/Visit Åland, Ida Jansson/Visit Åland, Rebecka Eriksson/Visit Åland

Layout: Ida-Lina Strang

Publicerad: 24/1/2024

Det nordiska samarbetet

Det nordiska samarbetet är ett av världens mest omfattande regionala samarbeten. Det omfattar Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt Färöarna, Grönland och Åland.

Det nordiska samarbetet är politiskt, ekonomiskt och kulturellt förankrat och en viktig del av europeiskt och internationellt samarbete. Den nordiska gemenskapen arbetar för ett starkt Norden i ett starkt Europa.

Det nordiska samarbetet vill stärka nordiska och regionala intressen och värderingar i en global omvärld. Gemensamma värderingar länderna emellan bidrar till att stärka Nordens ställning som en av världens mest innovativa och konkurrenskraftiga regioner.

Nordiska ministerrådet

Nordens Hus

Ved Stranden 18

DK-1061 Köpenhamn

www.norden.org

Läs flera nordiska publikationer: www.norden.org/sv/publikationer